

DIN NOU DESPRE „MAGAZINUL ISTORIC PENTRU DACIA“ ÎN TRANSILVANIA

Istoria deceniilor premergătoare revoluției din 1848 constituie tot mai mult obiectul unor cercetări care tind să reconstituie, în lumina unei noi documentații și, evident, dintr-o nouă perspectivă istorică, acțiunile prerevoluționare desfășurate în cele trei țări românești. Studii din ce în ce mai numeroase, datorite unor distinși istorici români, au creionat atmosfera politică și culturală, dominată de ideea unității naționale, a anilor 1839—1848¹. Rezultă din aceste noi cercetări, printre altele, faptul că activitatea culturală devine tot mai mult un instrument al acțiunii politice, acțiune la care participă cărturarilor munteni, moldoveni și ardeleni, interesați deopotrivă în promovarea culturii naționale. Schimbul de valori culturale între Transilvania și Principate, exprimat în circulația cărții și a personalităților noastre culturale, colaborează simțitor la împlinirea idealului generației pașoptiste². Revistele și ziarele vremii, printre care și *Magazinul istoric pentru Dacia*, la circulația căruia ne vom opri în acest articol, au împlinit mai cu seamă rolul de purtătoare ale noii ideologii naționale, ce va pătrunde prin intermediul lor în straturile de adâncime ale societății noastre.

Magazinul istoric pentru Dacia, prestigioasa revistă istorică condusă de Laurian și Bălcescu exprimă, așa cum s-a mai afirmat, nu numai nivelul atins de cultura națională, ci și aportul rodnic adus de intelectualitatea noastră, pe deasupra efemerului separatism politic, la ridicarea și promovarea unei culturi pentru toți românii. *Dacia* din titlul revistei însemna nu numai trecutul, era mai mult un viitor, un țel de atins, o năzuință³. Alegerea nu este întâmplătoare și nici nouă; o înscrise nu mult înainte Kogălniceanu în cultura noastră din preajma revoluției, iar acum în 1845 a reluat-o un transilvănean și un muntean, într-o rodnică colaborare, materializată în valoroasa revistă istorică la care ne referim.

Despre *Magazinul istoric pentru Dacia* s-a scris în istoriografie, în istoriografia literară; istorici ca N. Iorga, P. P. Panaitescu sau Gh. Zane i-au consacrat judecătoare pagini, multe din ele definitive, bunuri cîștigate pentru cercetător; însemnate pietre de temelie pentru capitolul viitoarelor aprecieri despre *Magazin* ce-l va cuprinde, desigur, cîndva o istorie a istoriografiei noastre⁴. Dar, cu acest prilej, noi nu vom încerca decît o cercetare nouă a ecoului revistei în Transilvania pe

¹ C. Bodea, *Actions prérévolutionnaires roumaines avant 1848*, în *Nouvelles études d'histoire*, III, 1965, p. 271—282; Idem, *Le problème de l'unité nationale roumaine (1845—1848)*, în *RevRHist*, 1965, nr. 3; Vasile Maciu, *Un centre révolutionnaire roumain dans les années 1845—1848: la Société des Etudiants roumains de Paris*, în *Nouvelles études d'histoire*, III, 1965, p. 243—270.

² P. Teodor, *George Bariț și Principatele române pînă la 1848*, în *AIIC*, VI (1963), p. 77—89.

³ P.P. Panaitescu, *Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu*, București, 1924, p. 38.

⁴ N. Iorga, *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor*, în *Prinos lui D. A. Sturza*, București, 1903, p. 25—40; P.P. Panaitescu, *op. cit.*; N. Bălcescu, *Opere*, Tomul I, 1—2, *Scrisori istorice, politice și economice*. Ediție critică adnotată cu o introducere de G. Zane, București, 1940.

drumul, de altminteri, deschis, și o apreciere a semnificației succesului de care s-a învrednicit publicația aici.

Cercetările noi pe care le-am întreprins sînt în măsură astăzi să fixeze nu numai noi dimensiuni problemei, ci pe alocuri să îmbogățească cunoștințele noastre despre perioada care a precedat imediat apariția revistei. Un studiu mai vechi al lui G. Baiculescu⁵ a comunicat o foaie volantă descoperită în biblioteca *Astra* din Sibiu, care conținea prospectul *Magazinului istoric* și alături o listă de prenumerați din Oradea. Articolul lui G. Baiculescu aducea două elemente noi: 1. faptul că prospectul a circulat imprimat ca foaie volantă, alături de textul din *Curierul Românesc* și 2. Lista unor prenumerați transilvăneni ce îmbogățea cunoștințele noastre despre circulația *Magazinului* în Transilvania.

Noile noastre cercetări pun în lumină un nou fapt legat tot de foaia volantă a prospectului, care s-a tipărit la Brașov în tipografia lui Ioan Gött de către Gh. Barițiu. Știrea ni s-a păstrat într-o scrisoare a lui Laurian către Gh. Barițiu, aflată în corespondența acestuia din urmă. În 1845 în 12 ianuarie st.v. A. T. Laurian, în numele lui și al lui N. Bălcescu, îi trimitea lui Gh. Barițiu următoarea rugămintă: „Eu și prietenul Bălcescu am făcut o întreprindere care d-voastră puteți să o cunoașteți din aici alăturata înștiințare și pentru ca să se poată aduce la cunoștința și celorlalți români din părțile Transilvaniei și ale Ungariei vă rugăm să aveți bunătate să ne tipăriți această înștiințare în tipografia Gazetei d-voastră după chipul următor: Hirtia să fie de scris, mărimea a gumătate de coală, așa ca pe un cuart să vie textul înștiințării, iar pe celalalt rubricile [...] pentru subscrierea prenumeraților (Exemplare în cite se tipărește *Gazeta* + 300 mai mult peste acestea). Primele la abonați, cele 300 la București“. În continuare Laurian îl informează că Eliade a tipărit înștiințarea în *Curierul Românesc* și că îi dă încuviințarea să o tipărească în *Foaia pentru Minte*... dacă consideră oportun acest lucru. „Și ne veți îndatora prea mult dacă veți adăuga și părerea d-voastră care știm că nu poate să fie decît numai în favoarea acestei întreprinderi“⁶. Deși noi nu avem astăzi răspunsul lui Gh. Barițiu, rezultă limpede din descoperirea prospectului imprimat într-o foaie volantă și publicat de G. Baiculescu, că redactorul foilor românești a fost de acord cu propunerea lui Laurian. De altminteri, mai putem adăuga, Barițiu a devenit în curînd omul de legătură între redactorii *Magazinului* și transilvăneni.

Corespondența lui Laurian cu Gh. Barițiu ne lămurește detaliile colaborării și atitudinea redactorului foilor brașovene față de opera culturală întreprinsă la București. Astfel în *Foaie pentru Minte, Inimă și Literatură*, așa cum au dorit cei doi redactori bucureșteni, a fost retipărit prospectul *Magazinului*⁷. Nu peste mult, de îndată ce Barițiu a căpătat prima broșură din tomul 1, îi face o elogioasă prezentare în *Foaie*... „Noi primim tocmai acum nr-ul 1 din această carte folositoare și ne grăbim a încredința pe publicul nostru și a i-o recomanda. Nr-ul acesta cuprinde două articole, unul sub numele de *Cuvînt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor* (s.n. P.T.) de N. Bălcescu și altul sub numele de *Discurs introductiv la istoria românilor* (s.n. P.T.) de A. T. Laurian. Noi socotind că nu este un om în care bate o inimă cu simțămînt de român pe care să nu-l intereseze această operă națională, vom reproduce aici cu plăcere cele ce ni se par a merita să fie cunoscute de toți cei ce-și iubesc nația“⁸. Redactorul brașovene va depune de acum o remarcabilă stăruință pentru a difuza în toată Transilvania și chiar în afara hotarelor ei, la toți românii, „această operă națională“ ce merita, după propria lui convingere, să fie cunoscută de „toți cei ce-și iubesc nația“. De acum în orașul de la poalele Timpei se organizează intrarea publicației în Tran-

⁵ George Baiculescu, *Magazinul istoric pentru Dacia în Ardeal*, în *Arhiva Românească*, Tomul IV, București 1941, p. 381—388.

⁶ Ms. rom. 996, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, f. 136—137.

⁷ *Magazinul istoric pentru Dacia* sub Redacția d.d. A.T. Laurian profesor de filosofie în Colegiul național din București și N. Bălcescu, în *Foaie pentru Minte*..., VIII (1845), nr. 5, p. 33—35.

⁸ *Foaie pentru Minte*..., VIII (1845), nr. 29, p. 236; cf. P.P.Panaitescu, *op. cit.*, p.39—40.

silvania și de aici se asigură larga ei difuziune. Deși sînt cunoscute unele date despre răspîndirea *Magazinului* în Transilvania și despre cei care l-au ajutat pe Barițiu în această patriotică activitate, proporțiile întreprinderii au rămas pînă acum necunoscute.

Cei doi redactori, de la început, au avut în vedere, cum era și firesc, răspîndirea *Magazinului* în Transilvania. Prospectul ne indică în această privință locurile din Transilvania unde *Magazinul* va putea fi prenumerat „... în Brașov la Redacția *Gazetei de Transilvania*, în librărie D. Nemet, în Sibiu la d. director Fule și la d. prot. Maniu, în Blaj la d. canonic Țipariu, prin scaune și comitate la colecătorii *Gazetei de Transilvania*“, la „Oradea Mare la secretar consistorial Grama, în Arad la d. prof. Gavra. În Timișoara la d. paroh și ass. cons. Petrovici, în Lugoș la d. prof. Ventila, la Biserica Albă la d. dir. Loga, în Maramureș în Iod la d. protopop Man“⁹. O rețea largă, care va trebui să asigure succesul noii publicații științifice, ce exprima ideea de unitate națională, în Transilvania aflată sub stăpînirea habsburgică. Rolul de coordonator al acțiunii de răspîndire a cărții din „țară“ și l-a asumat, însă, omul de cultură brașovean. *Magazinul* în general îi era trimis lui Barițiu pe cale oficială și acesta îl răspîndea mai departe, nu înainte de a învinge greutățile cenzurii. Adeseori în anunțurile din *Foaie pentru Minte* se menționează „dușmănoasele împrejurări“ ce întîrziuau intrarea numerelor din *Magazin* sau alteori, aproape ostentativ, pomenește în fața abonaților nerăbdători cenzura: „domnilor, nu ne înfrunțați așa amar, căci nu vă putem trimite n[ume]rii din *Curierul de A[mbe]l S[ex]e*], din *Magazinul Istoric* s.c., căci tot românul literat trebuie să știe, că cărților și foile românești era pînă în zilele trecute supuse la cenzura centrală, unde se ținea cu lunile, și numai acuma fuseserăm norocoși a dobîndi o altă mare înlesnire, despre care altădată.“¹⁰ Greutăți numeroase la intrarea revistei în Transilvania, neazuri la răspîndirea ei, imposibilitatea de a ști ce s-a întîmplat cu publicația în regiunile mai îndepărtate¹¹. În această acțiune de anvergură este antrenat și doctorul Vasici care se va arăta gata să sprijine inițiativa lui Laurian și Bălcescu. A. T. Laurian i se adresează lui Vasici în 1846, mulțumindu-i pentru sprijinul pe care i l-a acordat. „Știu domnul doctor cîte greutăți v-au cauzat însărcinările mele în anul trecut și în acesta și aș vrea ca să nu abuzez de bunătatea d-voastră, dar împrejurările pentru folosul românilor nu mă iartă să fac altminterea. Lucrurile care le trimit în Transilvania nu poci să le expeduiesc pe la Turnul Roșu, că de acolo ni le trimit înapoi sau le confiscă...“¹² Folosindu-se de situația lui oficială, șef al unei carantine, dr. Pavel Vasici a îndeplinit un rol major în organizarea legăturilor dintre țările române în preajma revoluției.

Cercetarea izvoarelor istorice, corespondența, presa etc. pentru anii 1845—1848 și chiar pentru cei următori ne dezvăluie proporțiile atinse de circulația *Magazinului* în Transilvania. Tomul I s-a tipărit în aproape 1.500 exemplare. Din acestea, pentru a exemplifica cu singurele date referitoare la tomul II de care dispunem numai pentru Țara Românească se difuzau 410 exemplare la abonați¹³. Ținînd seama că *Magazinul Istoric* în concepția redacției exprimată în prospect urma să pătrundă în cele trei provincii istorice, Transilvaniei îi era destinată o treime din întregul tiraj. În lumina datelor actuale, desigur, nu putem ajunge la o estimare precisă, fiindcă difuzarea era supusă oscilației prenumerațiilor, greutăților transportului, interesului colecătorilor etc. În orice caz datele de care dispunem reușesc să ne creioneze mai exact situația răspîndirii revistei în Transilvania și, mai mult, ecoul pe care l-a stîrnit în rîndul românilor de aici.

În corespondența lui Laurian cu Barițiu ne întîlnim cu primele informații despre numărul exemplarelor din *Magazinul Istoric* ajunse în Transilvania. În urma propagandei pe care i-o făcea *Foaia pentru Minte*... prin publicarea prospectului și prin difuzarea unui număr de foi volante cu textul prospectului abo-

⁹ G. Baiculescu, *op. cit.*, p. 381—388.

¹⁰ *Foaie pentru Minte* . . . VIII (1845), nr. 43, p. 348.

¹¹ *Gazeta de Transilvania*, 1846, nr. 78, p. 312.

¹² Ms. rom. nr. 996, Bibl. Acad. R.S. România, f. 179—181. P.P. Panaitescu, *op. cit.* p. 37.

¹³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 47.

națiilor transilvăneni ai foilor românești, cei care s-au înscris în listele de prenumerație par a fi fost numeroși. În 17 ianuarie 1846 Laurian îi comunică redactorului brașovean că i-a trimis două pachete, unul pentru Brașov cu 101 exemplare și altul pentru Sibiu cu 64¹⁴. În ianuarie același an Barițiu i-a cerut un stoc nou din broșura 1 a tomului I, semn că toate exemplarele sosite anterior au fost vândute. Numai așa se explică faptul că Laurian în 10 ianuarie promite retipărirea, scriindu-i: „Deci încă puțină răbdare și mulțămim pe toți”¹⁵. Pentru a ne da seama de proporțiile în care *Magazinul Istoric* se cumpără în Transilvania, mai amintim o altă serie de date furnizate de aceeași corespondență. În 29 martie 1846, Laurian trimite 150 exemplare din tomul II, broșura 2¹⁶, iar în 3 aug. 1846 i se expediază lui Barițiu tot în cite 150 exemplare broșura 5 și 6 din tomul II¹⁷.

Este interesant de cercetat circulația *Magazinului* în diferitele zone geografice ale Transilvaniei, modul cum se răspîndeau exemplarele la abonați. Am văzut că numărul abonaților din Sibiu, și desigur împrejurimile, se cifrează la 64. Printre abonații din Sibiu figura Severian Popovici, menționat printre transilvănenii la care se face apel pentru a dona cărți Bibliotecii „Societății studenților români din Paris”¹⁸, directorul Fule, protopopul Maniu¹⁹ și mulți alții. Desigur că tot atât de interesantă este atitudinea Blajului față de noua revistă istorică. În 26 ianuarie 1845 Timotei Cipariu îi scrie lui G. Barițiu pentru procurarea „*Magazinului istoric* din București”, cu rugămintea de a i se expedia „în plicurile *Gazetei*”. „Precum văd, d-ta ai mijloc bun de a primi — notează învățatul filolog — din Principate cite un product interesant; Mi-ai putea d-ta cîștiga și mie cînd și cînd cite ceva?” Interesul pentru cartea românească bucureșteană este viu în cercurile culturale ale Blajului unde a fost întreținut îndeosebi de Cipariu. Greutățile erau numeroase și în aceeași scrisoare cărturarul ardelean se plînge lui Barițiu: „Io încă numai cu multe greutăți poci să-mi cîștig cînd și cînd cite o carte mai interesantă din București, uneori foarte tirziu, așa periodul 3 și <al> 4-lea din același [*Curier*] *d[e] A[mbe] S[exe]* încă-mi sînt pe drum. Io cu toate acestea după apromitura d-tale, voi grăi cu unul-altul și apoi de mi se va declara cineva, te voi înștiința. Bine ar fi cînd ai mijloci ca *Curierul* încă tot prin mîna d-tale să mi se trimită”²⁰.

Preocupat de unitatea culturii românești, încă din 1838 el manifestă o vădită preocupare pentru stabilirea unei ortografii, „cu litere latinești bine întemeiată și de toți primită”. „Mai întii este de lipsă o mai mare împărtășire de idei între învățații neamului, de la care atîrnă tot lucrul, de cum au fost pînă acum, — dacă voim epoca aceea așteptată să o apropiem”^{20a}. Cu asemenea gînduri filologul român a stabilit începînd cu anul 1836 un climat proprice schimburilor culturale cu Bucureștii, a răspîndit la Blaj publicațiile din Principate, trezind interesul acestui centru de cultură românească pentru valorile intelectuale de dincolo de Carpați. Reușita lui Cipariu într-o vreme de afirmare a conștiinței unității naționale a fost deplină și lucrul ne este mărturisit de o scrisoare din 1841: „Încît pentru blăjeni, aștia cetesc mai toți și alte gazete streine, de unde foaia politică a d-stră, *afară de știrile din Prințipaturi* (s.n. P.T.), puțin zic că-i interesează, singură dară *Foaia pentru Minte* are mai mult interes aici”²¹.

Nu ne miră faptul, așadar, că în 23 februarie/7 martie 1845 Cipariu și reușise să facă șapte abonamente pentru *Magazin*: episcopul I. Lemeni, Crainic, Rațiu, Alutan, Boer, Ladai Dumitru, profesor de istorie universală, la care se adaugă abonamentul propriu²².

¹⁴ Ms. rom. nr. 996, f. 139.

¹⁵ Ms. rom. 996, f. 138.

¹⁶ Ms. rom. 996, f. 142 și urm.

¹⁷ Ms. rom. 996, f. 150.

¹⁸ C. Bodea, *Le problème de l'unité nationale roumaine (1845-1848)*, în *RevRHist*, 1965, nr. 3, p. 501.

¹⁹ G. Baiculescu, *op. cit.*, p. 386.

²⁰ Ms. rom. 994, f. 41.

^{20a} Ibidem, f. 129.

²¹ Ms. rom. 994, f. 31.

²² Ms. rom. 994, f. 131.

La Oradea, vechi centru cultural al Transilvaniei, de aleasă tradiție, numărul prenumeranților se ridică la nouă, iar în împrejurimi alți douăzeci și trei.²³ În părțile orădene și bănățene rețeaua prenumeranților pentru *Magazin* este ramificată în mai aproape toate centrele mai însemnate: Aradul, Timișoara, Lugojul, Biserica Albă, la Virșeț unde locuia Nicolae Tincu Velia. Corespondența lui Tincu Velia și a lui Atanasie Șandor cu G. Barițiu oferea detalii importante despre succesul de care s-a învrednicit *Magazinul Istoric*. Aici au avut un rol deosebit profesorii, comercianții și funcționarii români: neguțătorul Iuga și Petru Cermena de la Timișoara, profesorul Loga de la Biserica Albă, Velia la Virșeț, Atanasie Șandor și Gavra la Arad etc. Încă în 8/20 octombrie 1845, N. Tincu Velia îi scria lui Barițiu: „Mai pe urmă fă bine domnule a-mi înștiința căpăta-vom și noi în părțile acesteia *Magazinul istoric*, despre care s-a publicat în *Gazetă* că s-a și tipărit nr. 1, au doară încă nu vi s-au trimis exemplarele din acelea pentru soacota celor de pe aice subscribanți, au poate ni se vor trimite încoace prin altă cale”²⁴. Cărțile românești erau așteptate la Lugoj unde tocmai se întemeiase o „societate literară” și, alături de ea, o bibliotecă, care urma să aboneze „toate cărțile românești ce se vor tipări în viitor, prin urmare și la acelea care vor vedea lumina în București sub numele: Biblioteca Universală”²⁵. Fapt este că în mediul lugojan în 1846 au fost recrutați 20 de „subscriitori”, pe lângă alți 20 pe care îi avea²⁶. În corespondența lui Tincu Velia poate fi bine urmărit interesul pentru revista bucureșteană datorită cererilor repetate prin care acesta grăbea trimiterea ei în această regiune. În 1846 N. Tincu Velia primește nu mai puțin de 23 exemplare din tomul I al *Magazinului Istoric* și 25 exemplare din tomul II²⁷. Difuzarea *Magazinului* va continua și în anul 1847, când abonamentele se mențin la nivelul din anii precedenți. Tincu Velia cere încă 25 exemplare din care cele mai multe, se pare, le difuza tot la Lugoj, unde avea un intermediar ce se ocupa de abonamente. Acum primește și tom. III din *Magazin*²⁸ și în anul 1848 tom. IV în 27 exemplare²⁹ din care mai avea în 1850 încă broșurile 3—6. Când *Magazinul* își încetase apariția, Tincu Velia îi scria lui Barițiu: „Dar cu *Magazinul istoric* ce e? Să nu mai avem speranța de a-l putea căpăta cindva complet?” Își exprimă nădejdea că Laurian „acum doară sub cer mai liniștit” va putea completa tom. IV și că va continua tipărirea. Cere și acum broșurile 1—2 din *Magazin*³⁰.

Succesul *Magazinului Istoric* în părțile bănățene se explică prin creșterea conștiinței naționale la intelectualitatea românească de aici. N.T. Velia urmărește în preajma revoluției, în 1847, „neperirea limbei și înflorirea culturii naționale” sau „unirea frățească națională”³¹. Interesul pentru *Magazinul Istoric* e dublat de atenția pe care intelectualii bănățeni o arată și pentru alte publicații tipărite în Principate: *Curierul Românesc*, *Curierul de Ambe Sexe*, *Invățătorul*, *Lexiconul* lui Bălășescu, *Universul*, abonat de un neguțător din Lugoj, de abonamentele la *Biblioteca Universală*, *Paralelismul* lui Eliade, socotit „bărbat” vrednic și mare literator românesc, etc. Interesul viu pentru cultura națională în cercurile intelectuale și burgheze românești bănățene ne indică progresul ideii de unitate națională în aceste regiuni primejduite de presiunea catolicizării și a maghiarizării.

La Timișoara difuzarea cărții românești a fost asigurată de Petru Cermena, intelectual de aleasă ținută culturală, atașat cercurilor patronate de Gh. Barițiu. Prin Cermena, ajutat de negustorul Iuga, din Timișoara, se răspindeau în rîndul elevilor Academiei din Timișoara publicațiile periodice de la Brașov și *Magazinul Istoric*. Cărturarul bănățean care se interesa cu ani înainte de planurile lui Ioan Cîmpineanu³² întreține o vie corespondență cu Barițiu în anii premergători revo-

²³ G. Baiculescu, *op. cit.*, p. 387—388.

²⁴ I. D. Suciu, *Nicolae Tincu Velia. Viața și opera lui* (1816—1867), București, 1945, p. 241.

²⁵ *Ibidem*, p. 243—244 și 252.

²⁶ *Ibidem*, p. 249—250.

²⁷ *Ibidem*, p. 243—244.

²⁸ *Ibidem*, p. 265, 268.

²⁹ *Ibidem*, p. 284—285.

³⁰ *Ibidem*, p. 288.

³¹ *Ibidem*, p. 269.

³² I.D. Suciu, *Un ecou în Banat al planurilor lui Cîmpineanu*, în *RIR*, X (1940), p. 374—376.

luției și în timpul acesteia. El va fi corespondentul foilor brașovene care în vremea evenimentelor revoluționare alimentează foile cu știri din regiunile vestice ale țării noastre. În 1846, scriindu-i lui Barițiu din Timișoara, confirmă primirea celor „două pacheturi“ din *Magazin* și anunță un nou prenumerant, pe vicearhidiaconul Avram Maxim. Petru Cermena a dovedit inițiativă în acești ani în acțiunea de difuzare a cărții românești. „Mă muncesc a aduna o companie ca să putem prănumera la Biblioteca Românească“³³. Prin noiembrie același an Cermena îi va scrie lui Vasici despre interesul elevilor pentru publicațiile periodice și istorice românești: „Spune d[omnului] Bariț sau îi scrie că ne lipsește nr. 3, tomul al II din Magazinul istoric, iară mai ales întreabă-l de ce au încetat trimiterea Gazetei pentru învățacei; roagă-l în numele meu ca să-mi scriă, că năvălesc din toate părțile pe mine cu întrebări“³⁴. Aria de răspundere a publicației istorice a lui Laurian și Bălcescu a fost mult mai largă și interesul se pare a fi fost mult mai viu decât rezultă din informațiile de pînă acuma.

Putem adăuga încă cei douăzeci și patru de prenumeranți de la Arad, înscrși de Atanasie Șandor, animatorul cărții românești din Principate în orașul de pe Mureș. În 14 martie 1846, Barițiu îi expediază lui A. Șandor, prin intermediul lui Ion Dragoș, 29 exemplare din *Magazinul Istoric*³⁵.

Informațiile despre *Magazinul Istoric* conținute în corespondență sînt întregite de datele din foile brașovene care au întreținut o adevărată campanie de presă susținută deosebi de G. Barițiu și parțial de T. Cipariu pe tot parcursul apariției revistei istorice. Aceste informații sînt completate de aprecierile lui Cipariu din *Organul Luminării* despre *Magazin* și de unele mențiuni elogioase din corespondența filologului purtată cu G. Barițiu sau de un articol inedit redactat tot de el pe marginea disertației lui Laurian: *Despre starea politică și religioasă a românilor din Transilvania*. Anunțuri, aprecieri elogioase la adresa revistei se împletesc cu numeroasele reproduceri din *Magazinul Istoric* în *Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură*.

Barițiu a răspuns pozitiv dorinței exprimate de Laurian și Bălcescu, republicînd prospectul *Magazinului* în revista literară brașovcană^{36a} cu scopul de a face cunoscută intenția celor doi redactori publicului ardelean. De acum înainte, an de an, cărturarul brașovean va însoți publicația de la București cu comentariul său favorabil, avînd întotdeauna cele mai elogioase aprecieri. Iată bunăoară, ce scria *Foaia pentru Minte* în primul an de apariție a revistei: „Noi primim tocmai acum nrul 1 din această carte folositoare și ne grăbim a încunoștința pe publicul nostru a i-o recomanda. Nrul acesta cuprind două articole, unul sub numele de *Cuvânt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor* (s.n. P.T.) de N. Bălcescu, și altul sub numele de *Discurs introductiv la istoria românilor* (s.n. P.T.) de A. T. Laurian. Noi socotind că nu este un om în care bate o inimă cu simțămînt de român pe care să nu-l intereseze această operă națională vom reproduce aici cu plăcere cele ce ni se par a merita să fie cunoscute de toți cei ce-și iubesc nația“^{36b}. Reacția publicului a fost pozitivă, broșura iniția, după cite am mai arătat, s-a epuizat, astfel încît Barițiu e nevoit să anunțe cititorii în paginile *Gazetei*: „Magazinul istoric s-au vîndut iute și fără veste, încît redacția e în poziția de a-i rețipări“³⁷. Lucrurile n-au mers în totdeauna neted; Barițiu vorbește la un moment dat de dușmănoasele împrejurări care au întîrziat sosirea fasciculelor 2 și 3 sau cum scrie Simion Balomiri de la Sebeș în 4/16 martie 1848 despre greutățile pe care le întîmpina expedierea *Magazinului* la Timișoara³⁸. Dar iată modul cum Barițiu înfățișează revista: „Fără să avem timp de a ne slobozi la o recenzie după cum ar merita aceasta mult lăudată întreprindere și în acești doi nri, ne mîngîiem a scoate aci numai materiile ce se cuprind în amîndoi și care sînt: *Istoriile dom-*

³³ Ms. rom. 994, f. 6 r-v.

³⁴ Ms. rom. 994 f. 9 -v.

³⁵ Apud V. Popeangă, E. Găvănescu, T. Țircovnicu, *Preparandia din Arad*, București, 1964, p. 63.

^{36a} *Foaie pentru Minte* . . . , VIII (1845), nr. 5, p. 33-35.

^{36b} *Ibidem*, VIII (1845), nr. 29, p. 236.

³⁷ *Gazeta de Transilvania*, VIII (1845), nr. 102, p. 407-408.

³⁸ Ms. rom. nr. 1004, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, f. 199.

nilor Țării Românești de Constantin Căpitanul [sic]. O cronică ce înfățișează mai mult sau mai puțin istoria a citor trele provincii ale Daciei“ Pentru Barițiu lucrarea *Români și fanariozii* de N. Bălcescu este „o disertație delicată, căreia asemenea sau și mai întinsă precît știm și noi se aștepta mai de mult“³⁹. Fiecare tom este însoțit de anunțuri repetate, de referiri privitoare la conținutul revistei, invitînd la lectură: „Nu ne îndoim — scrie el despre tomul II — că ddnii abonați îl vor citi cu multă plăcere“⁴⁰. Dar greutățile n-au întîrziat să se arate. Cenzura transilvăneană atentă la circulația valorilor culturale din „țară“ reținea timp îndelungat exemplarele la oficiile de cenzură, altelei intervin greutățile expedierii la colectori sau chiar, pe alocuri, se înregistrează defecțiuni la nivelul colectoarelor din provincie, în regiunile mai îndepărtate ca Oradea sau Deda⁴¹. Amărit uneori, Barițiu caută să liniștească cititorii publicînd anunțuri de acest fel: „Domnilor, nu ne înfrunțați așa amar, căci nu vă putem trimite nrii din *Curierul de A[mbe] S[exe]*, din *Magazinul Istoric* ș.c., căci tot românul literat trebuie să știe, că cărțile și foile românești era pînă în zilele trecute supusă la cenzura centrală, unde se ținea cu lunile, și numai acuma fuserăm norocoși a dobîndi — altă mare înlesnire, despre care altădată“⁴². Cererea *Magazinului* a întrecut poate chiar așteptările lui Barițiu, care este constrîns să anunțe în 1846 pe „d ritorii carii se arătară mai tîrziu“ că așteaptă „în două săptămîni alte 50 exemplare, două tomuri în 12 broșure“⁴³. În 1847 ne întîlnim cu o apreciere globală despre tomurile apărute pînă atunci: „Aceasta carte periodică are un prea frumos număr de abonați, căci marele ei folos e recunoscut de toți românii mai deștepți“⁴⁴. Ceva mai tîrziu, dar în același an, considerațiile sînt și mai bogate, subliniindu-se valoarea pentru progresul cercetării istoriei naționale. „Mai multe sute de exemplare s-au trecut pînă acum din acest product atît de dorit pentru noi, și toți l-au citit (afară de unii prea puțini carii nu se mai dau de români) nu pot lăuda destul frumoasa și mîntuitoarea (salutarea) tendință a *Magazinului Istoric*. O sumă însemnată de materialuri neapărat trebuitoare spre a scrie odată o istorie perfectă a nației noastre și ale acestor patrii, cum hronice pînă aci netipărite, hrisoave, disertații istorice ș.a.ș.a. s-au adunat și pînă acuma și se vor mai aduna și de aici nainte în acest Magazin. Ca să putem avea istorie, ne trebuie pregătiri mari, grămădiri de materialuri tocmai ca și la întreprinderea unei clădiri mărețe“⁴⁵. Aproape în aceiași termeni va sublinia și Timotei Cipariu rosturile *Magazinului* în cultura românească: „Magazinul istoric după program e pre interesant, dar ce poți să aștepți de la acest institut adevărat colosal, împărțit într-atîtea rubrici, numai cite 48 de coale pe an? Adevărat că așa se poate nădăjdui o mare întindere mai ales și prețul fiindu-i așa moderat pentru acea țară. *Întreprinderea e adevărat la vremea sa; că dintre toate, precum airea, așa și aicea cea dintii trebuință este a ne cunoaște pre noi și ale noastre, care însă arareori s-au păzit și se păzesc*“⁴⁶ (s.n. P.T.). Acestei patriotice inițiative — care năzuia la unitatea națională — i se asociază odată mai mult Timotei Cipariu, în paginile *Organului Luminării*. În 1847, revista de la Blaj, sub titlul *Literatură românească*, scrie: „Magazinul istoric de prof. Tr. Laureani în București, T. III nr. 2—4 [...] conține o disertațiune întinsă sub titlul: *Documente istorice despre starea politică și religioasă a românilor din Transilvania* pînă acum în IX articuli, ce se pare, că se va continua. Noi ne vom întoarce a grăi mai pe larg de acesta lucrubratione interesante, ce numai acum ne căzu în mînă“⁴⁷. Promisiunea de a scrie despre disertația lui Laurian filologul Cipariu va căuta s-o împlinească într-o *Notitia literaria*, pe care am identificat-o între manuscrisele lui. După ce reproduce un larg pasaj din Laurian, Cipariu no-

³⁹ *Foaie pentru Minte*, VIII (1845), nr. 44, p. 356.

⁴⁰ *Ibidem*, IX (1846), nr. 40, p. 313—316.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 35, p. 280; *Gazeta de Transilvania*, IX (1846), nr. 78, p. 312.

⁴² *Gazeta de Transilvania*, VIII (1845), nr. 45, p. 348.

⁴³ *Ibidem*, nr. 79, p. 316.

⁴⁴ *Ibidem*, X (1847), nr. 6, p. 24.

⁴⁵ *Ibidem*, 1847, nr. 19 Adaos, p. 78.

⁴⁶ Ms. rom. nr. 994, f. 107, Scrisoare din 7/16 febr. 1845.

⁴⁷ *Organul Luminării*, I (1847), p. 4. T. Cipariu va anunța tomul IV în 1848. V. *Organul Luminării*, nr. IX, p. 342.

tează: „Cu aceste cuvinte triste, însă drepte, începe d. Laurean mult prețioasă-și disertațiune *Despre starea politică și religioasă a românilor din Transilvania* și nu e român, care citindu-le să nu le simția afund în inima-și așa cu vii colore ne desemna fiziognomia-ne a tuturor în genere, dar mai ales a noastră celor dincoace de Carpați“. Cipariu ne demonstrează limpede⁴⁸ răsunetul pe care l-au avut unele articole din *Magazinul Istoric* în Transilvania unde la această dată lupta politică națională avea nevoie de noi dovezi istorice în sprijinul revendicărilor drepte ale poporului nostru. Cărturarii ardeleni vor deschide larg coloanele periodicelor românești transilvănene articolelor și studiilor din *Magazinul istoric*, însoțindu-le de comentarii elogioase. Astfel *Gazeta de Transilvania* prezintă lucrarea lui Bălcescu *Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valahiei...* ca o carte de mare interes⁴⁹, pe care cititorul transilvănean o poate găsi în broșură separată la Redacție. Este interesant de subliniat cu acest prilej încă o dată republicările — semnalate de P. P. Panaitescu și Gh. Zane — din *Magazinul istoric* în *Foaia pentru Minte*. Revista literară brașoveană va republica parțial *Cuvîntul preliminar despre izvoarele istoriei românilor, Românii și Fanarioții*, fără anexe; sau *Istoria Țării Românești* a lui Radu Grecianu. Tot în *Foaia* lui Barițiu sînt reproduse *Diploma Ioaniților* din 1247 și articolul despre *Crucea lui Șerban Cantacuzino*. Menționăm și articolul *Filozofie soțială* al lui Nicolae Bălcescu, publicat pentru prima dată în paginile revistei brașovene.

Transilvania va acorda aceeași atenție *Magazinului istoric* în anii cînd Laurian încerca să tipărească tomul VI anunțat în două rînduri de *Foaia pentru Minte*⁵⁰.

Circulația *Magazinului istoric pentru Dacia* în Transilvania ne oferă, chiar numai în lumina documentației la care am făcut apel, posibilitatea unor încheieri pentru aprecierea fenomenului în contextul istoric al vremii. Am văzut că *Magazinul istoric* apare ca o operă de colaborare națională, cu rosturi politice bine precizate, ce vizau unitatea națională. Circulația și succesul *Magazinului* în Transilvania trebuie privite în funcție de noua etapă pe care mișcarea de emancipare națională o înregistrează tocmai în aceste clipe. „Societatea literară“, pandantul literar al *Frăției*, are un ecou favorabil în Transilvania, fiind anunțată de Gh. Barițiu în *Foaia pentru Minte...* La puțină vreme, George Barițiu este prezent din primele momente la pregătirea apariției revistei. El se îngrijește de imprimarea la Brașov a prospectului pentru *Magazinul istoric*, îi asigură difuzarea, se interesează de prenumerații și în cele din urmă difuzează revista prin rețeaua existentă a a colectorilor foilor brașovene.

În circulația lui transilvăneană *Magazinul* a întîlnit un mediu propice, programul și realizările lui au fost întîmpinate de o caldă adeziune în mediul intelectualității Transilvaniei. Așteptate cu nerăbdare, fasciculele revistei sînt citite de cărturarii provinciei, pătrund în societățile de lectură orășenești sau în mediul efervescent al tinerilor studioși. George Barițiu, asigurînd difuziunea largă a revistei lui Laurian și Bălcescu în Transilvania, pleca de la un program de colaborare stabilit după 1836 în urma călătoriei pe care o făcuse la București împreună cu Cipariu și în care legăturile culturale dintre țările românești ocupau un loc de prim ordin. Sîntem în fața unei noi etape în evoluția ideii de unitate națională, cînd se face trecerea la ideea de solidaritate politică⁵¹. În programul generației lui Barițiu, Bărnuțiu și Cipariu, în lupta politică națională și socială românii ardeleni nu mai apar singuri, în orice caz ei nu se mai limitează la realitățile Transilvaniei. Poporul român din Moldova și Țara Românească este acum un reazăm activ al luptei românilor transilvăneni în care acum trăiește și se exprimă viu ideea de unitate națională. Cărturarii ardeleni se apropie tot mai mult de viața culturală a țărilor de peste Carpați, se integrează în ea și participă la dezvoltarea unei culturi

⁴⁸ Arhiva Istorică a Bibl. Fil. Cluj a Acad., fond T. Cipariu, nr. 2289.

⁴⁹ *Gazeta de Transilvania*, IX (1846), nr. 16, p. 64.

⁵⁰ *Foaia pentru Minte...*, XXII (1860), nr. 24, p. 184; *ibidem*, XXIII (1861), nr. 4, p. 32, p. 40.

⁵¹ P. Teodor, *op.cit.*, p. 84. În 1844 G. Barițiu îi scria lui At. Șandor: „de opt ani trag foile moldavo-române tot prin ocazii private, și Dumnezeu mai știe cum, adecă la 3-4-6 săptămîni, cu toate acestea n-am tînjit, ci m-am bucurat că totuși e mai bine a le primi oricînd decît niciodată“. Apud N. Popeangă, E. Găvănescu, V. Țircovnicu, *op. cit.*, p. 63.

general românești. Orientarea cărturarilor ardeleni spre Țara Românească și Moldova, schimbul de publicații între cele trei țări românești, dar mai cu seamă pătrunderea masivă a cărților și revistelor din Principate în Transilvania se accentuează în deceniul cinci al secolului al XIX-lea, când asupra națională și socială devine și mai insistentă. Se poate vorbi, fără îndoială, acum de un adevărat potop de publicații de la București și Iași care se revarsă asupra Transilvaniei. Abonate individual sau în grup, ele au împlinit un rol deosebit de însemnat în lupta de emancipare națională a poporului nostru. *Magazinul Istoric*, datorită conținutului său atât de bogat în idei naționale și sociale, prin aria largă de răspindire în Transilvania, a împlinit o funcție binefăcătoare, contribuind la fortificarea ideii de unitate națională.

POMPILIU TEODOR

EIN NEUER BEITRAG ÜBER DIE ZEITSCHRIFT „MAGAZINUL ISTORIC
PENTRU DACIA“ („HISTORISCHES MAGAZIN FÜR DAZIEN“)
IN TRANSILVANIEN

(Zusammenfassung)

Der Verfasser gründet seinen Beitrag auf eine neue unbekannte Information welche die Nachrichten bezüglich der Zirkulation der Zeitschrift „Magazinul istoric pentru Dacia“ in Transilvanien noch mehr vervollkommen. Es ist bekannt dass diese historische Zeitschrift die in Bukarest, unter der Redaktion zweier berühmter Historiker, A. T. Laurian und Nicolae Bălcescu, erschien, eine bedeutende Rolle in der Verbreitung der nationalen Einheitsidee spielte. Das Wort Dacia aus dem Titel der Zeitschrift sollte das Symbol für das Streben der ganzen rumänischen Geistigkeit aus den drei Ländern: Moldau, Walachei und Transilvanien sein. Aus den neuen Daten, die wir nun bearbeiten, geht hervor dass einige transilvanische Wissenschaftler, wir denken hier in erster Reihe neben Laurian an Gheorghe Barițiu, an der Entstehung der Zeitschrift einen grossen Anteil hatten. Letzterer besorgte den Druck des Prospektes der Zeitschrift in Transilvanien und spielt auch in deren weiten Verbreitung in den grössten Städten diesseits der Karpathen eine bedeutende Rolle. Barițiu machte sich dabei das hier schon bestehende Verbreitungsnetz der rumänischen Presse zu Nutzen, um die Verbreitung des „Magazinul istoric pentru Dacia“ in Transilvanien zu sichern. Und schliesslich galt die Aufmerksamkeit des Verfassers auch dem Wiederhall den die Zeitschrift hervorrief, sowie das soziale und kulturelle Milieu in welchem diese Zeitschrift sich weiter Beliebtheit erfreute. Es kann behauptet werden, dass die Zeitschrift „Magazinul istoric pentru Dacia“ einen grossen Beitrag zur Kristallisierung der nationalen Einheitsidee des rumänischen Volkes geleistet hat.